

Αγγελική Γιαννάτου – Άννα Β. Μπαφίτη

ΣΧΟΛΙΚΗ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ – ΦΙΛΟΙ ΚΑΙ ΦΙΛΕΣ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ

**Κτίζοντας τη φιλία
και την εμπιστοσύνη στο σχολείο**

**Οδηγός για τη δημιουργία μαθητικών ομάδων
Διαμεσολάβησης και Φιλίας**

**Παιδαγωγική επιμέλεια: Βασιλική Νίκα
Εισαγωγικό σημείωμα: Γιώργος Μόσχος**

**Εικονογράφηση εντύπων στον ιστότοπο:
Παναγιώτα Καλλιόπη Σιώκη**

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993, όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως άνευ γραπτής αδείας του εκδότη η κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

Εκδόσεις Πατάκη – Εκπαίδευση

Αγγελική Γιαννάτου – Άννα Β. Μπαφίτη, *Σχολική Διαμεσολάβηση – Φίλοι και Φίλες της Αυλής*
(Οδηγός για τη δημιουργία μαθητικών ομάδων Διαμεσολάβησης και Φιλίας)

Παιδαγωγική επιμέλεια: Βασιλική Νίκα

Διορθώσεις: Μάγδα Τικοπούλου

Υπεύθυνος έκδοσης: Βαγγέλης Μπακλαβάς

Dtp: Κυριακή Βογιατζή – Ermis Graphics

Copyright© Σ. Πατάκης Α.Ε.Ε.Δ.Ε. (Εκδόσεις Πατάκη), Αγγελική Γιαννάτου και Άννα Μπαφίτη,
Αθήνα, 2023

Πρώτη έκδοση από τις Εκδόσεις Πατάκη, Αθήνα, Ιούλιος 2026

Κ.Ε.Τ. Ε758 – Κ.Ε.Π. 151/26

ISBN 978-618-07-1201-8

ΠΑΝΑΓΗ ΤΣΑΛΔΑΡΗ (ΠΡΩΗΝ ΠΕΙΡΑΙΩΣ) 38, 104 37 ΑΘΗΝΑ

ΤΗΛ.: 210.36.50.000, 210.52.05.600, 801.100.2665 – ΦΑΞ: 210.36.50.069

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ: ΕΜΜ. ΜΠΕΝΑΚΗ 16, 106 78 ΑΘΗΝΑ, ΤΗΛ.: 210.38.31.078

ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΗΜΑ: ΚΟΡΥΤΣΑΣ (ΤΕΡΜΑ ΠΟΝΤΟΥ – ΠΕΡΙΟΧΗ Β΄ ΚΤΕΟ), Τ.Θ. 1213,

570 09 ΚΑΛΟΧΩΡΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ, ΤΗΛ.: 2310.70.63.54, 2310.70.67.15 – ΦΑΞ: 2310.70.63.55

Web site: <http://www.patakis.gr> • e-mail: info@patakis.gr, sales@patakis.gr

Στην Όλγα, τη Σωτηρία, τις δύο Καλλιόπες,
τον Λουκά, την Αγγελική, τη Δήμητρα, τη Νικολέτα.
Είστε το φως στη ζωή μας και η έμπνευσή μας!

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος των συγγραφέων.....	9
Εισαγωγικό σημείωμα.....	11

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Φίλοι της Αυλής και Ομότιμοι Διαμεσολαβητές ως μορφές Υποστήριξης Ομοτίμων.....	16
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση.....	16
1.2. Η εμφάνιση και η ιστορική εξέλιξη των σχημάτων Υποστήριξης Ομοτίμων	18
2. Οι Φίλοι της Αυλής	20
3. Η Σχολική Διαμεσολάβηση και η Κοινωνική Διαμεσολάβηση	22
3.1. Η Κοινωνική Διαμεσολάβηση και η Αποκαταστατική ή Επανορθωτική Δικαιοσύνη.....	22
3.2. Τι είναι και τι δεν είναι μία Διαμεσολάβηση.....	23
3.3. Ορισμός και χαρακτηριστικά της Σχολικής Διαμεσολάβησης	23
3.4. Στόχοι ενός Προγράμματος Σχολικής Διαμεσολάβησης.....	24
3.5. Προβλήματα που αντιμετωπίζονται με τη Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων.....	25
3.6. Αρμοδιότητες Ομοτίμων Διαμεσολαβητών	25
4. Χαρακτηριστικά των Ομοτίμων Υποστηρικτών (Φίλων και/ή Διαμεσολαβητών)	27

ΜΕΡΟΣ Β΄

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΟΜΟΤΙΜΩΝ, ΦΙΛΙΑΣ Ή/ΚΑΙ ΔΙΑΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗΣ

1. Ο Συντονιστής και οι αρμοδιότητές του.....	30
2. Τα βήματα της οργάνωσης.....	32

2.1. Ο αρχικός σχεδιασμός.....	32
2.2. Βρίσκοντας υποστηρικτές.....	33
2.3. Η επιμόρφωση των Συντονιστών εκπαιδευτικών.....	34
2.4. Η πρόσκληση προς τους ενδιαφερόμενους μαθητές και η συγκρότηση της ομάδας.....	35
2.5. Η εξασφάλιση της γονικής συναίνεσης.....	36
2.6. Η διερεύνηση του σχολικού κλίματος και των αναγκών μαθητών και μαθητριών.....	37
2.7. Διαμόρφωση του σχεδίου για την εκπαίδευση της ομάδας, σε γενικές γραμμές.....	37
2.8. Η έγκριση του προγράμματος.....	38
2.9. Αναζήτηση και διαμόρφωση ιδιαίτερου χώρου για τις παρεμβάσεις της ομάδας.....	38
2.10. Ενημέρωση και ευαισθητοποίηση μαθητικών κοινοτήτων.....	38
2.11. Δικτύωση και ενημέρωση.....	39
2.12. Η εκπαίδευση των παιδιών.....	40
2.13. Αξιολόγηση.....	40
3. Η Εκπαίδευση των Ομότιμων Υποστηρικτών, Φίλων της Αυλής και/ή Ομότιμων Διαμεσολαβητών.....	42
3.1. Διαμόρφωση σχεδίου για την εκπαίδευση της ομάδας.....	42
3.2. Σκοποί και στόχοι της εκπαίδευσης.....	43
3.3. Μεθοδολογία, βασικές αρχές, βιωματική / ομαδοσυνεργατική μάθηση.....	44
3.4. Συντονιστής Εκπαίδευσης της ομάδας: Ο ρόλος, τα προσωπικά χαρακτηριστικά και οι δεξιότητες ενός καλού Συντονιστή.....	45
3.5. Οι εκπαιδευτικές συναντήσεις.....	48
4. Μετά την εκπαίδευση: Η λειτουργία της ομάδας.....	52
4.1. Ποιοι μπορούν να έχουν τον ρόλο του Φίλου της Αυλής και/ή Διαμεσολαβητή μετά την εκπαίδευση;.....	52
4.2. Ποιοι υποστηρίζουν την ομάδα στο έργο της. Η εποπτεία των Διαμεσολαβητών/Φίλων της Αυλής και του προσωπικού.....	53
4.3. Διαδικασίες παροχής υπηρεσιών Φιλίας και Διαμεσολάβησης.....	53
4.4. Οι προϋποθέσεις για μια επιτυχημένη Διαμεσολάβηση.....	63
4.5. Η τήρηση αρχείου.....	63
4.6. Η εχεμύθεια.....	63
4.7. Πιθανοί «κίνδυνοι» για τους Ομότιμους Υποστηρικτές.....	64
4.8. Αντιμέτωπιση προβλημάτων όσον αφορά τη συμμετοχή ή τη συμπεριφορά μελών.....	64
4.9. Η συνέχιση της εκπαίδευσης.....	65
5. Γιατί να εφαρμόσω το Πρόγραμμα Υποστήριξης Ομοτίμων (Διαμεσολάβησης και Φιλίας);.....	67
5.1. Τα οφέλη από ένα Πρόγραμμα Εκπαίδευσης Φίλων της Αυλής και/ή Διαμεσολαβητών.....	67
5.2. Από ένα Πρόγραμμα Ομότιμων Διαμεσολαβητών, ειδικότερα.....	68

5.3. Τα πλεονεκτήματα της Διαμεσολάβησης Ομοτίμων ως τρόπου επίλυσης συγκρούσεων και διαφορών στο σχολείο συγκριτικά με άλλες πρακτικές.....	70
6. Υλικά και έντυπα για την εκπαίδευση και τη λειτουργία της ομάδας	73
6.1 Υλικά.....	73
6.2. Χρήσιμα έντυπα.....	74
7. Συνοπτική παρουσίαση του εκπαιδευτικού υλικού.....	76

ΜΕΡΟΣ Γ΄

ΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

1. Ξεκινώντας: Αποδέχομαι τον εαυτό μου και τους άλλους	80
Εισαγωγή.....	80
1η Συνάντηση: «Εισαγωγική».....	80
2η Συνάντηση: «Γνωριζόμαστε και χτίζουμε την ομάδα μας»	84
3η Συνάντηση: «Από το εγώ στο εμείς»	90
2. Δεοντολογία και δεξιότητες του Ομότιμου Υποστηρικτή.....	94
Εισαγωγή.....	94
1η Συνάντηση: «Τα χαρακτηριστικά του Ομότιμου Υποστηρικτή (ηθικά χαρακτηριστικά και δεξιότητες) – Γνωριμία με την ενσυναίσθηση».....	94
2η Συνάντηση: «Διαχείριση συναισθημάτων».....	98
3η Συνάντηση: «Μη λεκτική επικοινωνία».....	102
4η Συνάντηση: «Λεκτική επικοινωνία» – 1ο μέρος: Το «Εγώ Μήνυμα» και η «Παραγλώσσα»	108
5η Συνάντηση: «Λεκτική επικοινωνία – 2ο μέρος: Η ενεργητική/ ενσυναίσθητική ακρόαση».....	113
3. Συγκρούσεις.....	119
Εισαγωγή.....	119
1η Συνάντηση: «Σύγκρουση: Ορισμός, τύποι σύγκρουσης. Διαπροσωπικές συγκρούσεις: Αίτια, συνέπειες, ο ρόλος των Ομοτίμων Υποστηρικτών»	120
2η Συνάντηση: «Τρόποι διαχείρισης των διαπροσωπικών συγκρούσεων και αποτελέσματα: Εγώ κερδίζω – εσύ χάνεις, εγώ χάνω – εσύ κερδίζεις, χάνουμε και οι δύο ή κερδίζουμε και οι δύο;»	127
3η Συνάντηση: «Διαφωνούμε; Συνεργαζόμαστε για να βρούμε την καλύτερη λύση και για τους δύο. Δεν επιτιθέμεθα ο ένας στον άλλον, αλλά στο πρόβλημα».....	135
4. Οι Φίλοι της Αυλής	142
Εισαγωγή.....	142

1η Συνάντηση: «Το πεδίο δράσης των Φίλων της Αυλής και οι αρχές υποστήριξης»	142
2η Συνάντηση: «Οι διαδικασίες παροχής υποστήριξης και τα όρια δράσης των Φίλων της Αυλής»	148
3η Συνάντηση: «Παρέμβαση των Φίλων της Αυλής σε εκφοβιστικές συμπεριφορές»	153
4η Συνάντηση: «Κατανοώντας και αντιμετωπίζοντας την απομόνωση των παιδιών»	159
5η Συνάντηση: «Στηρίζοντας τα άτομα με αναπηρία και άλλες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες»	163
6η Συνάντηση: «Καταstrώνουμε σχέδια δράσης!»	168
5. Διαμεσολάβηση	171
Εισαγωγή	171
1η Συνάντηση: «Ορισμός, όρια, προϋποθέσεις, σκοπός της Διαμεσολάβησης – Πριν από τη Συνεδρία: Διαδικασία παραπομπής και προετοιμασία της Συνεδρίας»	172
2η Συνάντηση: «Οι κανόνες της Διαμεσολάβησης. Η Συνεδρία συνοπτικά σε 4 Στάδια ή σε 10 Βήματα»	179
3η Συνάντηση: «Η Συνεδρία: Η διαδικασία αναλυτικά. Οι σκοποί και οι στόχοι του κάθε Σταδίου. Οι ενέργειες Μετά τη Συνεδρία»	184
4η Συνάντηση: «Βρίσκουμε τα λόγια»	194
5η-6η Συνάντηση: «Κάνοντας εικονική Διαμεσολάβηση»	209
7η Συνάντηση: «Είμαστε πλέον Διαμεσολαβητές!»	213
6. Αξιολόγηση, διάχυση και κλείσιμο του προγράμματος	217
Βιβλιογραφία	221
Λίγα λόγια για τις Συγγραφείς	227

Πρόλογος των συγγραφέων

Η εμπειρία μάς έχει δείξει ότι, όταν τα παιδιά έχουν ουσιαστικούς ρόλους να διαδραματίσουν στο σχολείο, μπορούν να καταφέρουν σπουδαία πράγματα. Οι πρακτικές που προτείνει αυτό το εγχειρίδιο απομακρύνουν την εκπαίδευση από την κάθετη ιεραρχική σχέση μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών, για να μετατρέψουν τους δεύτερους σε συμμάχους, σε συνεταίρους στην κατεύθυνση της θετικής αλλαγής. Καλά και κακά παιδιά δεν υπάρχουν. Υπάρχουν νέοι άνθρωποι που, αν εμπνευστούν να αξιοποιήσουν το δυναμικό τους, έχουν τη δυνατότητα να σπάσουν τον φαύλο κύκλο του αρνητισμού, στον οποίο μπορεί να έχουν εμπλακεί, και να προσφέρουν πολύτιμες υπηρεσίες, όχι μόνο στους άλλους, αλλά και στους εαυτούς τους.

Έχοντας βαθιά πίστη στο δυναμικό των παιδιών και στις θετικές αλλαγές που μπορεί να πετύχει το σχολείο, ευχόμαστε το υλικό αυτό να αξιοποιηθεί από τους/τις εκπαιδευτικούς που οραματίζονται το σχολείο ως κοινότητα στην οποία όλοι αισθάνονται ότι ανήκουν και έχουν λόγους για να εξελίσσονται ως άνθρωποι.

Το βιβλίο αυτό, μαζί με την πλούσιο ιστότοπο που το υποστηρίζει, περιέχει σχεδόν όλα όσα χρειάζεται η/ο εκπαιδευτικός για να υλοποιήσει ένα πρόγραμμα Υποστήριξης Ομοτίμων στο σχολείο της/του: θεωρητική πληροφόρηση, πρακτικές πληροφορίες για τον τρόπο οργάνωσης και πλήρες υλικό για την εκπαίδευση των μαθητών και μαθητριών, αποτελούμενο από βιωματικές δραστηριότητες και ψηφιακά παιχνίδια. Μέρος του υλικού, επίσης, εντάξαμε στον ιστότοπο https://www.patakis.gr/school-materials/scholiki_diamesolavisi.

Επιπλέον, είναι το μοναδικό, με τα μέχρι στιγμής δεδομένα, που προσεγγίζει συνολικά την ενδυνάμωση των νέων ανθρώπων για την υποστήριξη των Ομοτίμων τους και παρέχει υλικό τόσο για την εκπαίδευση Φίλων της Αυλής –οι οποίοι δεν περιορίζονται μόνο σε ζητήματα εκφοβισμού– όσο και Διαμεσολαβητών, οι οποίοι, δρώντας στο σχολικό πλαίσιο, μπορούν υπό τις προϋποθέσεις που θα δούμε στη συνέχεια να μετατρέψουν το σχολείο σε μία κοινότητα άσκησης της αλληλεγγύης και της κοινωνικής μάθησης.

Το υλικό απευθύνεται σε εκπαιδευτικούς που διδάσκουν στο γυμνάσιο και στο λύκειο, χωρίς να αποκλείονται οι μεγαλύτερες τάξεις του δημοτικού, με τις αναγκαίες προσαρμογές και με βάση τα χαρακτηριστικά της τάξης.

Είμαστε σίγουρες ότι η γνώση και η ευρηματικότητα των συναδέλφων θα οδηγήσουν με την πάροδο του χρόνου στον εμπλουτισμό των προτεινόμενων δραστηριοτήτων με νέες ιδέες. Θα χαρούμε να έχουμε από κάθε αναγνώστη ή αναγνώστρια προτάσεις, καθώς και ανατροφοδότηση σχετική με το εγχειρίδιο.

Η πρότασή μας ωστόσο έχει δύο περιορισμούς:

Όποιος ή όποια χρησιμοποιήσει στο σχολείο αυτό το εγχειρίδιο είναι σημαντικό να ενστερνίζεται τις αρχές της Υποστήριξης Ομοτίμων. Αυτό σημαίνει καταρχήν την αναγνώριση της δυνατότητας των παιδιών για ουσιαστική συμμετοχή και την απομάκρυνση του/της εκπαιδευτικού από την αντίληψη ότι το παιδί είναι ένα άδειο δοχείο που πρέπει να γεμίσει με τη γνώση που θα του δώσουμε. Το παιδί δεν είναι ακόμη ένα πρόβλημα που πρέπει να αντιμετωπιστεί, ούτε ένας ατελής ενήλικας. Έρχεται στο σχολείο με γνώσεις, αξίες και πεποιθήσεις που έχουν σημασία και που είναι πρόθυμο να συνεισφέρει, εφόσον νιώσει ασφαλές και αισθανθεί ότι η φωνή του θα εκτιμηθεί. Αυτό ωστόσο δε συνεπάγεται ότι η Υποστήριξη Ομοτίμων λαμβάνει χώρα χωρίς την εποπτεία των εκπαιδευτικών. Η εποπτεία είναι απαραίτητη, όπως θα δούμε και παρακάτω. Ωστόσο γίνεται με σεβασμό και σε ένα κλίμα συνεργατικό, από τον εκπαιδευτικό σε ρόλο εμπυχωτή, που έχει απεκδυθεί την παραιοσιακή αυθεντία του δασκάλου.

Επιπλέον, είναι σημαντικό η/ο εκπαιδευτικός που θα εφαρμόσει τις δραστηριότητες στην τάξη να έχει εκπαιδευτεί στην εμπύκωση Ομάδων Φιλίας και Διαμεσολάβησης Ομοτίμων στο σχολικό πλαίσιο.

Τελειώνοντας, ευχαριστούμε θερμά τον ακάματο πρώην Συνήγορο του Παιδιού, Γιώργο Μόσχο, συνεργάτη χρόνων, για τη σπουδαία τιμή που μας επεφύλασσε να γράψει το εισαγωγικό σημείωμα αυτού του βιβλίου. Ένα ιδιαίτερο ευχαριστώ ακόμα χρωστάμε στην ξεχωριστή φίλη και συνεργάτιδα Μαρία Κωτσέλη, που σε στιγμές πίεσης ήταν δίπλα μας, για να μας δίνει ανατροφοδότηση και υπέροχες ιδέες, στις εκλεκτές δικηγόρους διαμεσολαβήτριες Νανά Παπαδογεωργάκη και Δήμητρα Μουσιώλη, που μας βοήθησαν με την πολύτιμη εμπειρία και τις εξειδικευμένες γνώσεις τους στη Διαμεσολάβηση, καθώς και στην Πρόεδρο του Συλλόγου Γονέων και Κηδεμόνων Ατόμων με Αναπηρία Φλώρινας, Αγνή Σιδηροπούλου, η οποία μας παρείχε τις συμβουλές της για τη χρήση συμπεριληπτικής γλώσσας στα ζητήματα που αφορούν την αναπηρία. Ευχαριστίες, τέλος, οφείλουμε στον καθηγητή Κοινωνιολογίας της Εκπαίδευσης του Παιδαγωγικού Τμήματος Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων Θεόδωρο Θάνο, για τη βοήθεια και την ενθάρρυνση που μας παρείχε κατά τη διάρκεια της συγγραφής. Η έκδοση αυτή δε θα ήταν δυνατή χωρίς τη συνεχή καθοδήγηση της επιμελήτριας Βασιλικής Νίκα. Εκφράζουμε την ευγνωμοσύνη μας για την καθοριστικής σημασίας υποστήριξή της.

Αγγελική Γιαννάτου & Άννα Μπαφίτη

Σημείωση: Για λόγους διευκόλυνσης των αναγνωστών και των αναγνώστριών, στο παρόν εγχειρίδιο συχνά χρησιμοποιείται το αρσενικό γραμματικό γένος με περιεκτικό τρόπο (π.χ. «οι μαθητές», αντί για «οι μαθητές και οι μαθήτριες»), παρά τους σοβαρούς δισταγμούς μας.

Εισαγωγικό σημείωμα

«Μα πώς είναι δυνατόν τα παιδιά να μάθουν να διαχειρίζονται υπεύθυνα περιστατικά σχολικής βίας και να προλαμβάνουν συμπεριφορές που προκαλούν πόνο και στεναχώρια;»

Αυτό είναι ένα ερώτημα που με τον έναν ή τον άλλον τρόπο θέτουν πολλοί, όταν ακούν να γίνεται λόγος για τη λειτουργία ομάδων Φίλων της Αυλής ή Διαμεσολαβητών στα σχολεία με στόχο την πρόληψη και αντιμετώπιση επιθετικών συμπεριφορών ανάμεσα σε παιδιά. Και το ερώτημα περιλαμβάνει προφανώς έναν προβληματισμό για τον ρόλο των εκπαιδευτικών και τα όριά του σχετικά με το θέμα.

Η απάντησή του δεν είναι καθόλου απλή. Απαιτεί τη συνεξέταση παραμέτρων παιδοψυχολογίας, παιδαγωγικής, δικαιωμάτων, μεθοδολογίας, νομιμότητας, ευθύνων, ενημέρωσης, επικοινωνίας κ.ά.

Το εγχειρίδιο που έχετε στα χέρια σας επιχειρεί να προσεγγίσει το ζήτημα ακουμπώντας πολλές από αυτές τις παραμέτρους. Γραμμένο από δύο πολύ έμπειρες εκπαιδευτικούς, περιλαμβάνει τόσο θεωρητική τεκμηρίωση όσο και στοιχεία πρακτικής καθοδήγησης για συναδέλφους τους που επιθυμούν να υλοποιήσουν σε σχολεία της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης συναφή προγράμματα και να εκπαιδεύσουν μαθητές και μαθήτριές τους να γίνουν Ομότιμοι Υποστηρικτές.

Στην εποχή που ζούμε η αποκαλούμενη «σχολική βία» έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις, τόσο ως προς την έμπρακτη εκδήλωσή της όσο και ως προς την ανάδειξή της –συχνά μάλιστα υπερβολικά– από τα ΜΜΕ, και οι τεκμηριωμένες προσεγγίσεις και πρακτικές σχετικά με την πρόληψη και την αντιμετώπισή της απασχολούν και αφορούν όχι μόνο την εκπαίδευση, αλλά και την κοινωνία ολόκληρη, καθώς αναπόφευκτα συνδέονται πολλαπλά με τους όρους της κοινωνικής συμμετοχής και συμβίωσης. Και δεν μπορεί κανείς να αμφισβητήσει ότι, μαθαίνοντας στα παιδιά να διαχειρίζονται με υπευθυνότητα τη σχολική βία, τα μαθαίνουμε να στέκονται με τον ίδιο τρόπο απέναντι σε κάθε μορφή βίας στη ζωή τους, τόσο κατά τη διάρκεια της ανηλικιότητάς τους όσο και όταν ενηλικιωθούν.

Παραδοσιακά, στις σύγχρονες κοινωνίες, το εκπαιδευτικό σύστημα, όντας μέλος του γενικότερου κοινωνικού συστήματος, χειρίζεται κάθε απόκλιση από τους θεσπισμένους κανόνες του με την επιβολή επανορθωτικών παιδαγωγικών μέτρων, που σε ορισμένες περιπτώσεις παίρνουν τη μορφή των συστάσεων – προειδοποιήσεων και σε σοβαρότερες ή επαναλαμβανόμενες συμπεριφορές «απειθαρχίας» των μαθητών, τη μορφή των κυρώσεων – τιμωριών. Η «τιμωρία» άλλωστε φαίνεται να είναι η κυριότερη συστημική μορφή αντίδρασης στην παραβατικότητα και μέσο

συμμόρφωσης που ενστερνίζονται οι κοινωνίες, αλλά και –αντίστοιχα– η εκπαίδευση και η γονεϊκή παιδαγωγική. Το σχολείο σε όλες τις βαθμίδες, με σχετική προσαρμογή ως προς τα μέσα που χρησιμοποιεί στις διαφορετικές ηλικιακές ομάδες, επιβάλλει τη συμμόρφωση στο κανονιστικό του πλαίσιο, που μεταξύ άλλων περιλαμβάνει και τη μη άσκηση βίας ανάμεσα στα παιδιά, κατά κύριο λόγο απειλώντας με συνέπειες όσους το παραβιάζουν. Η εκπαίδευση δηλαδή περιλαμβάνει στη συστηματική της λειτουργία και ένα στοιχείο καταστολής με σκοπό την προσαρμογή της συμπεριφοράς των παιδιών.

Οι κοινωνικές επιστήμες, περιλαμβανομένης της παιδαγωγικής, εδώ και πολλές δεκαετίες τροφοδότησαν την κοινωνική και παιδαγωγική πρακτική με νέα εργαλεία για την αντιμετώπιση της απόκλισης και της παράβασης των κανόνων και διεύρυναν τη σφαίρα των παιδαγωγικών μέτρων, ώστε να έχουν έναν περισσότερο προληπτικό και προνοιακό χαρακτήρα. Δηλαδή, αφενός να αποβλέπουν μέσω συζητήσεων και συμφωνιών στην ενσυνείδητη και εθελοντική προσαρμογή των παιδιών σε κανόνες κοινής αποδοχής, αφετέρου δε να φροντίζουν για την κάλυψη των αναγκών θυτών και θυμάτων, τη φιλική προσέγγιση και την επικοινωνία μεταξύ τους, ώστε να βρίσκουν τρόπους συμφιλίωσης και να αποτρέπεται η επανάληψη βίαιων και επιθετικών συμπεριφορών.

Η κυριότερη εργαλειακή θωράκιση που εισήγαγαν οι νέες προσεγγίσεις στο κοινωνικό και εκπαιδευτικό σύστημα ήταν η οπτική της **πρόληψης**, της **ατομικής και συλλογικής ευθύνης** και της **ενεργοποίησης** των παιδιών, ώστε να προλαμβάνονται και να αποτρέπονται συμπεριφορές που προσβάλλουν άλλα άτομα και παραβιάζουν κοινούς κανόνες.

Τα τελευταία χρόνια, αυτή η «νέα» θεώρηση, που αντλεί τις αρχές της από την παιδαγωγική θεμελίωση της παιδοκεντρικής και ομαδοσυνεργατικής διάστασης της μάθησης, αλλά και τις νέες κοινωνιολογικές και εγκληματολογικές προσεγγίσεις που εστιάζουν στις ανάγκες και στα δικαιώματα των παιδιών, όσο αυξάνεται η βία στην κοινωνία και –αναπόφευκτα– στα σχολεία, διαδίδεται όλο και περισσότερο και προσφέρει νέες δυνατότητες και διεξόδους στους εκπαιδευτικούς.

Η θεώρηση αυτή περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τα εξής σημαντικά στοιχεία ως προς τον ρόλο των παιδαγωγών:

- Αναγνώριση των **δικαιωμάτων των παιδιών**, σε όλο τους το φάσμα, όπως έχουν κατοχυρωθεί και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989), και ανάπτυξη των δεξιοτήτων και των διαδικασιών για την κατανόηση και τη στάθμιση των δικαιωμάτων σε κάθε περίπτωση, αξιοποιώντας τη διεπιστημονικότητα και τη συνεργασία.
- Καλλιέργεια της **ενσυναίσθησης** σε όλα τα πρόσωπα που εμπλέκονται σε μια σύγκρουση, περιλαμβανομένων των αμέτοχων θεατών και των «κριτών», δηλαδή των προσώπων που καλούνται να μεσολαβήσουν για την επίλυσή της.
- Έμφαση στη λειτουργία **ομάδων** και στην ανάπτυξη **κουλτούρας διαλόγου** και

- συνεργασίας**, με εμπψύχωση βιωματικών και ελκυστικών στα παιδιά δραστηριοτήτων, καλλιέργεια της ανάπτυξης δεσμών, στοχοθέτηση, λήψη συλλογικών αποφάσεων και κατανομή ευθυνών ανάμεσα στα μέλη τους.
- **Θεσμοθέτηση** διαδικασιών στις οποίες τα παιδιά εκπαιδεύονται και αναλαμβάνουν **ευθύνες υποστηρικτών**, τόσο στο επίπεδο της πρόληψης και της καλλιέργειας φιλικών σχέσεων, όσο και σε αυτό της διαχείρισης περιστατικών βίας και επιθετικότητας, σε ρόλο **Ομότιμων Διαμεσολαβητών**, επιδιώκοντας την επίτευξη συνεννόησης μεταξύ των εμπλεκόμενων μερών και τη συμφιλίωσή τους.
 - **Εμπιστοσύνη** στα παιδιά που εκπαιδεύονται και εποπτεύονται κατάλληλα, για να διαχειριστούν με υπευθυνότητα περιστατικά σχολικής βίας, εφόσον και οι εμπλεκόμενοι συνομήλικοί τους (Ομότιμοι) επιθυμούν να τους εμπιστευθούν.

Η υλοποίηση προγραμμάτων εκπαίδευσης Ομότιμων Υποστηρικτών άρχισε να εμφανίζεται στην Ελλάδα στις αρχές του 21ου αιώνα. Αξιοποιώντας πρακτικές και εργαλεία που είχαν ήδη χρησιμοποιηθεί σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες, ορισμένα σχολεία ξεκίνησαν δειλά δειλά την εισαγωγή αυτών των πρακτικών, ιδίως μέσα από προγράμματα αγωγής υγείας. Ας σημειωθεί ότι από τα τέλη της δεκαετίας του 1980, κυρίως σε σχολεία της βόρειας Ευρώπης είχαν εμφανιστεί και δοκιμαστεί προγράμματα στα οποία τα παιδιά ευαισθητοποιούνταν και εκπαιδεύονταν να αναλάβουν ρόλους για την επίλυση συγκρούσεων και την υποστήριξη άλλων παιδιών για την ειρηνική διευθέτηση διαφορών μεταξύ τους.

Έχοντας πλούσια εμπειρία από το πεδίο αλλά και γνωρίζοντας την ανάγκη των εκπαιδευτικών να αποκτήσουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικό υλικό που μπορούν να χρησιμοποιήσουν για την οργάνωση σχολικών μαθητικών ομάδων με αντικείμενο την πρόληψη και την αντιμετώπιση της βίας και της επιθετικότητας, οι δύο συγγραφείς του βιβλίου που κρατάτε στα χέρια σας, η Αγγελική Γιαννάτου και η Άννα Μπαφίτη, αποφάσισαν να ετοιμάσουν αυτό το εγχειρίδιο. Εδώ, συγκεντρώνουν τόσο θεωρητικές αναφορές όσο και πρακτικές συμβουλές και υλικά.

Στο θεωρητικό μέρος του εγχειριδίου γίνεται εκτενής αναφορά στην εμφάνιση και την ιστορική εξέλιξη των σχημάτων και των μορφών υποστήριξης ομότιμων μαθητών διεθνώς και στην Ελλάδα, στις έννοιες, τα χαρακτηριστικά και τις διαδικασίες της διαμεσολάβησης και της φιλικής συμβουλευτικής στο σχολείο. Παρουσιάζονται η μεθοδολογία και τα βήματα για την οργάνωση προγραμμάτων υποστήριξης, οι ρόλοι των εκπαιδευτικών και των μαθητών, το περιεχόμενο των εκπαιδευτικών συναντήσεων και οι διαδικασίες, με αναλυτική περιγραφή του τρόπου οργάνωσης των συνεδριών και των υπόλοιπων ενεργειών που προηγούνται ή έπονται αυτών, με παραπομπές σε χρήσιμα έντυπα. Γίνεται επίσης ιδιαίτερη αναφορά στα οφέλη από τη λειτουργία των ομάδων αυτών και τέλος παρουσιάζεται χρήσιμη βιβλιογραφία. Ακολουθούν έξι ενότητες με πολύτιμες ασκήσεις – υλικά και προτεινόμενες δραστηριότητες για τις ομάδες, που πλαισιώνονται από επεξηγήσεις, συμβουλές και βοηθητικά έντυπα.

Εύχομαι να εμπνεύσει πολλούς και πολλές εκπαιδευτικούς και να αποτελέσει έναυσμα για νέες δοκιμές και πράξεις ηρωισμού στα σχολεία. Γιατί θεωρώ ότι το να στέκεσαι κοντά στα παιδιά, να οργανώνεις προγράμματα και ομάδες μαζί τους, να πιστεύεις σε αυτά και να τα υποστηρίζεις να πρωταγωνιστούν, ώστε τα σχολεία να γίνονται χώρος πραγμάτωσης και προστασίας των δικαιωμάτων τους, είναι μια πράξη ηρωισμού στις μέρες μας. Ιδίως μάλιστα λαμβάνοντας υπόψη ότι όσοι και όσες το πράττουν ως επί το πλείστον δεν αμείβονται για αυτό και μάλιστα συχνά συμβαίνει να επιβαρύνουν την προσωπική και την οικογενειακή τους ζωή προς όφελος των μαθητών τους. Όμως, ζούμε σε καιρούς που ο ηρωισμός χρειάζεται, τόσο στην εκπαίδευση όσο και στην κοινωνία. Και το παράδειγμα των ηρωικών εκπαιδευτικών είναι αυτό που μπορεί να εμπνεύσει και να καθοδηγήσει τη νέα γενιά με τον καλύτερο τρόπο στο να παλέψει για ποιοτικές ανθρώπινες σχέσεις και άμυνα απέναντι στην αποξένωση και την ηθική ισοπέδωση που φαίνεται να κυριαρχεί στις σύγχρονες κοινωνίες.

Ευχαριστώ θερμά τις δύο συναδέλφους που μου εμπιστεύτηκαν να αναλάβω το εισαγωγικό σημείωμα του εγχειριδίου και σας εύχομαι καλή ανάγνωση και την καλύτερη δυνατή αξιοποίησή του.

Γιώργος Μόσχος
Νομικός, π. Βοηθός Συνήγορος του Πολίτη
για τα Δικαιώματα του Παιδιού
(Συνήγορος του Παιδιού)

ΜΕΡΟΣ Α΄
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Φίλοι της Αυλής και Ομότιμοι Διαμεσολαβητές ως μορφές Υποστήριξης Ομοτίμων

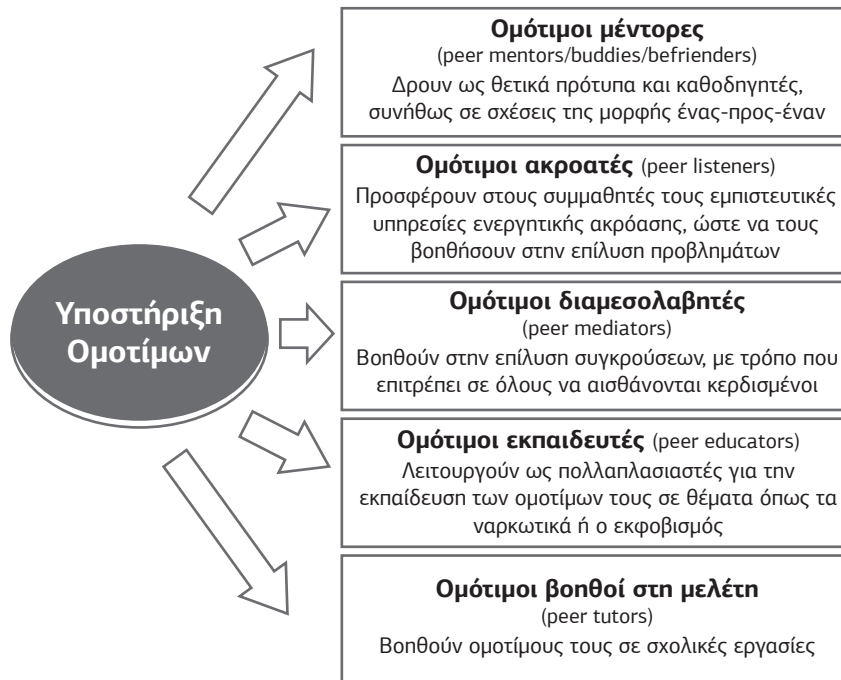
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η Υποστήριξη Ομοτίμων (peer support) –στην οποία εντάσσονται και οι Φίλοι της Αυλής και οι Ομότιμοι Διαμεσολαβητές– αναφέρεται στην παροχή γνώσης, εμπειρίας, συναισθηματικής, κοινωνικής ή/και πρακτικής υποστήριξης σε άτομα, από εκπαιδευμένους συνήθως Υποστηρικτές, οι οποίοι ανήκουν στην ίδια ομάδα με τους υποστηριζόμενους (Mead, Hilton & Curtis, 2001).

Στο σχολείο, ειδικότερα, η έννοια «Υποστήριξη Ομοτίμων»¹ περιλαμβάνει το σύνολο των δραστηριοτήτων που αναπτύσσουν μαθητές και μαθήτριες, μετά από εκπαίδευση και οργάνωση, για την υποστήριξη και διευκόλυνση των συμμαθητών τους, ώστε να προωθηθεί η ευεξία τους στο σχολείο. Ο όρος χρησιμοποιείται λοιπόν με μία ευρεία έννοια, η οποία δίνει έμφαση σε ένα θεμελιώδες χαρακτηριστικό που τη διαφοροποιεί σε σχέση με άλλες πρωτοβουλίες για την υποστήριξη παιδιών στο σχολικό πλαίσιο: την **ανάληψη ενεργού ρόλου από τα ίδια τα παιδιά**. Επομένως, συμπεριλαμβάνονται όλες οι μορφές που μπορεί να λάβει η δραστηριοποίηση των παιδιών: Ομότιμοι Μέντορες, Ομότιμοι Ακροατές, Ομότιμοι Διαμεσολαβητές, Ακαδημαϊκή Υποστήριξη Ομοτίμων (ή βοήθεια στη μελέτη) κ.ο.κ.

Οι βασικές αυτές μορφές περιγράφονται συνοπτικά στην εικόνα που ακολουθεί.

1. Η έννοια των Ομοτίμων περιλαμβάνει όλα τα άτομα που βρίσκονται με τους ίδιους τυπικούς όρους στο σχολείο, είτε πρόκειται για παιδιά ίδιας ηλικίας είτε για παιδιά διαφορετικών τάξεων. Εν γένει, Ομότιμοι είναι τα άτομα που «βρίσκονται και βιώνουν μια παρόμοια κατάσταση» (Μαλικιώση-Λοΐζου, 2014).

Σε χώρες με παράδοση στη συγκεκριμένη προσέγγιση, το φάσμα των ζητημάτων για τα οποία οι Ομότιμοι Υποστηρικτές βοηθούν συμμαθητές τους, μετά από εκπαίδευση, είναι εξαιρετικά ευρύ.

Ενδεικτικά (Mental Health Foundation, 2002):

- Εκφοβισμός
- Σχολική άρνηση
- Πένθος
- Διαζύγιο
- Προβλήματα σχέσεων με άλλους μαθητές
- Συγκρούσεις με γονείς και άλλους φροντιστές
- Πρόληψη της χρήσης ουσιών
- Πρόληψη σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων
- Βοήθεια στη μελέτη
- Βοήθεια κατά τη μετάβαση σε νέα εκπαιδευτική βαθμίδα

Το 84% των μαθητών/τριών που πήραν μέρος σε έρευνα δήλωσε ότι ένας συμμαθητής ή μια συμμαθήτρια είναι το πρώτο πρόσωπο στο οποίο θα στρεφόταν για βοήθεια (Mental Health Foundation, 2002).

1.2. Η εμφάνιση και η ιστορική εξέλιξη των σχημάτων Υποστήριξης Ομοτίμων

Οι ρίζες της Υποστήριξης Ομοτίμων μπορούν να αναζητηθούν στην αλληλοδιδασκτική μέθοδο που εισήγαγε ο Αριστοτέλης, σύμφωνα με την οποία μαθητές του δίδασκαν άλλους μαθητές. Πρόκειται για μία πρώτη μορφή της Ακαδημαϊκής Υποστήριξης Ομοτίμων (peer tutoring), η οποία ήταν παρούσα στο μεγαλύτερο μέρος της μετέπειτα ιστορίας της εκπαίδευσης, από τους ρωμαϊκούς χρόνους έως σήμερα (Μαλικιώση-Λοϊζου, 2014). Γενικότερα, η Ακαδημαϊκή Υποστήριξη μαθητών από μαθητές αναφέρεται στη βιβλιογραφία ως ένα από τα παλαιότερα και πιο ευρέως εφαρμοζόμενα σχήματα αυτής της μορφής (Kaye & Webb, 1996, στο Ζαφειροπούλου, Ρούση-Βέργου & Αγγελοσοπούλου, 2014).

Στο σύγχρονο σχολικό πλαίσιο, οργανωμένα **προγράμματα ψυχοκοινωνικής Υποστήριξης Ομοτίμων** ξεκίνησαν να εφαρμόζονται από τη Βόρεια Αμερική, ΗΠΑ και Καναδά, κατά τη δεκαετία του 1960 (Μαλικιώση-Λοϊζου, 2014· Mental Health Foundation, 2002· Σουρλαντζή, 2014). Μαθητές και μαθήτριες της Δευτεροβάθμιας, αρχικά, Εκπαίδευσης, παρείχαν υπηρεσίες συμβουλευτικής, μετά από εκπαίδευσή τους στην ενεργητική ακρόαση, βάσει της ανθρωπιστικής προσέγγισης (Σουρλαντζή, 2014). Οι εξαρτήσεις, οι συγκρούσεις, η θυματοποίηση, η επιθετικότητα, ο κίνδυνος της αυτοκτονίας αποτελούσαν μερικά από τα προβλήματα που τέθηκαν στο επίκεντρο.

Το πρώτο ολοκληρωμένο Πρόγραμμα **Διαμεσολάβησης συνομηλίκων** ήταν το «Εκπαιδεύοντας μαθητές ως ειρηνοποιούς» στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '60 από τους Johnson & Johnson. Το 1984 οργανώθηκε στις ΗΠΑ η πρώτη συλλογική προσπάθεια Σχολικής Διαμεσολάβησης, με την ίδρυση του Εθνικού Συλλόγου για τη Διαμεσολάβηση στην Εκπαίδευση. Τα προγράμματα Σχολικής Διαμεσολάβησης, όπως τα γνωρίζουμε σήμερα, διαδόθηκαν στις ΗΠΑ τη δεκαετία του '80. Από τη δεκαετία του '80 και πιο έντονα από τη δεκαετία του '90 η Σχολική Διαμεσολάβηση εξαπλώθηκε και σε άλλες χώρες, όπως Καναδά, Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και χώρες της Ευρώπης (Σουηδία, Γερμανία, Μεγάλη Βρετανία, Ισπανία, Βέλγιο, Αυστρία), (Αρτινοπούλου, 2010). Οι ρίζες της Σχολικής Διαμεσολάβησης ανάγονται στην εφαρμογή των αρχών της αποκαταστατικής δικαιοσύνης στα σχολεία τη δεκαετία του 1990.

Σήμερα, η προσέγγιση της Υποστήριξης Ομοτίμων σε όλες τις μορφές έχει επεκταθεί σε μεγάλο αριθμό χωρών, έχοντας να επιδείξει ιδιαίτερα θετικά αποτελέσματα για την αποδοχή και την αλληλεγγύη στη σχολική κοινότητα.

Στη χώρα μας, ενδεικτικό παράδειγμα ανάπτυξης παρόμοιων πρωτοβουλιών αποτελεί η εφαρμογή του ευρωπαϊκού προγράμματος «**Enable**», που σκοπό έχει την εκπαίδευση Ομοτίμων Υποστηρικτών για παιδιά που εκφοβίζονται, ανάλογων με τους Φίλους της Αυλής που προτείνουμε εδώ, αλλά και το εγχείρημα του ΚΜΟΠ «**Ζήσε χωρίς εκφοβισμό**» (livewithoutbullying.com), το οποίο, μεταξύ άλλων, περιλαμβάνει ανάλογες δραστηριότητες.

Στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση συναντούμε κατά κύριο λόγο τα προγράμματα-

τα **Μεντόρων**, στο πλαίσιο των οποίων παιδιά μεγαλύτερων τάξεων «υιοθετούν» εκείνα της Α΄ τάξης, σε μία σχέση της μορφής ένας-προς-έναν. Η **Διαμεσολάβηση Ομοτίμων** είναι επίσης παρούσα.

Στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, από τα σχήματα Υποστήριξης Ομοτίμων το πιο δημοφιλές είναι αυτό της **Διαμεσολάβησης Ομοτίμων**. Τα άλλα σχήματα Υποστήριξης Ομοτίμων (Ομότιμοι Ακροατές, Βοηθοί στη Μελέτη κ.ο.κ.) έτυχαν πιο περιορισμένου ενδιαφέροντος, αλλά δεν απουσίασαν παντελώς. Για παράδειγμα, στο 2ο Γυμνάσιο Άνω Λιοσίων, με υπεύθυνη τη Γεωργία Αθανασίου, αλλά και σε σχολεία της Φλώρινας, οι **Φίλοι της Αυλής** λειτούργησαν συμπληρωματικά προς το Πρόγραμμα Διαμεσολάβησης: Στήριζαν παιδιά που ήταν μοναχικά και συνεργάζονταν με τους Διαμεσολαβητές για περιστατικά συγκρούσεων και εκφοβισμού.

Το πρώτο δημόσιο σχολείο Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης που εφάρμοσε τη Διαμεσολάβηση Ομοτίμων ήταν το 2ο Γυμνάσιο Ασπροπύργου (2005-2016), με συντονίστρια την Αγγελική Γιαννάτου μέχρι το 2014, έτος συνταξιοδότησής της, και το πρώτο σχολείο Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης ήταν το Δημοτικό Σχολείο Αρμένων Ρεθύμνου (2010-2011), με συντονιστή τον κ. Θεόδωρο Θάνο, διευθυντή τότε του σχολείου.

Έκτοτε, και με τις σταθερές προσπάθειες και την υποστήριξη του Βοηθού Συνηγόρου του Πολίτη για τα Δικαιώματα του Παιδιού, κ. Γιώργου Μόσχου, προγράμματα Σχολικής Διαμεσολάβησης αναπτύσσονται σε πολλά σχολεία όλης της χώρας με πρωτοβουλίες εκπαιδευτικών.

Τέλος, αξίζει να σημειωθεί ότι το Παιδαγωγικό Τμήμα Νηπιαγωγών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων έχει δημιουργήσει Δίκτυο Σχολείων Σχολικής Διαμεσολάβησης και, με την εποπτεία του καθηγητή Θεόδωρου Θάνου, παρέχει εκπαίδευση και υποστήριξη σε εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να εφαρμόσουν το πρόγραμμα.

2. Οι Φίλοι της Αυλής

Οι Φίλοι της Αυλής, όπως προτείνονται εδώ, είναι Ομότιμοι Υποστηρικτές που προσομοιάζουν κατά κύριο λόγο στο σχήμα των Ομότιμων Ακροατών. Μπορούν να προσφέρουν υπηρεσίες σε ένα ευρύ φάσμα ζητημάτων που απασχολούν συνομηλίκους τους, όπως ο εκφοβισμός, η απομόνωση, οι κινητικές και μαθησιακές δυσκολίες, η σχολική άρνηση, το άγχος, το πένθος κ.ο.κ.

Οι Ομότιμοι αυτοί Υποστηρικτές προσφέρουν κατά κύριο λόγο ενεργητική ακρόαση και υποστηρίζουν συναισθηματικά ή/και πρακτικά συνομηλίκους τους. Οι αρμοδιότητες των Φίλων της Αυλής μπορούν ειδικότερα να περιλαμβάνουν (Knowles, 2012):

- Εντοπισμό παιδιών που δεν έχουν παρέα και παροχή βοήθειας για να σχετιστούν με συνομηλίκους τους.
- Πρακτική βοήθεια σε παιδιά που αντιμετωπίζουν κινητικά προβλήματα ή άλλες ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες.
- Υποδοχή και υποστήριξη των νεοεισερχόμενων στο σχολείο παιδιών.
- Πληροφόρηση (συμβουλές, καθοδήγηση για άτομα και υπηρεσίες που μπορούν να βοηθήσουν, ανατροφοδότηση).
- Συμμετοχή στη διενέργεια ερευνών για ζητήματα που απασχολούν τους μαθητές.
- Σχεδιασμό – Συμμετοχή σε δράσεις ευαισθητοποίησης του σχολείου σε προβλήματα που διαπιστώθηκε ότι απασχολούν τα παιδιά (βιωματικές παρεμβάσεις σε τάξεις ή ενημερωτικές συναντήσεις για συμμαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς).
- Ανάληψη πρωτοβουλιών και ενεργή συμμετοχή σε δράσεις αλληλεγγύης του σχολείου για κοινωνικές ομάδες/κατηγορίες που αντιμετωπίζουν προβλήματα.
- Άμεση παρέμβαση σε περιστατικά εκφοβισμού και κοινωνική πίεση παιδιών που εκφοβίζονται.
- Συμμετοχή στη διενέργεια ερευνών για το σχολικό κλίμα.
- Σχεδιασμό – Συμμετοχή σε δράσεις ευαισθητοποίησης του σχολείου κατά της βίας και του εκφοβισμού (βιωματικές παρεμβάσεις σε τάξεις ή ενημερωτικές συναντήσεις για συμμαθητές, γονείς και εκπαιδευτικούς).
- Συμμετοχή σε επιτροπή για την αντιμετώπιση του εκφοβισμού, που θα μπορούσε να αποτελείται από εκπαιδευτικούς, γονείς και μαθητές.
- Συμμετοχή στην εκπαίδευση των επόμενων Ομότιμων Υποστηρικτών.
- Συμμετοχή σε δράσεις προώθησης και διάχυσης του προγράμματος.
- Συνεργασία με Φίλους της Αυλής από άλλα σχολεία και ανταλλαγή εμπειριών.

Είναι σημαντικό να τονιστεί ότι οι υπηρεσίες αυτές μπορούν να παρασχεθούν βάσει της εκπαίδευσης που θα έχουν δεχτεί τα μέλη των ομάδων και με ιδιαίτερη προσο-

χή όσον αφορά την επίγνωση των ορίων τους: Για παράδειγμα, οι συμβουλές που προσφέρονται έχουν σκοπό να ενδυναμώσουν στο πλαίσιο της φιλίας το παιδί που αντιμετωπίζει πρόβλημα, αλλά δεν υποκαθιστούν την εξειδικευμένη βοήθεια που πρέπει να παρασχεθεί στα πιο σύνθετα ζητήματα. Σε αυτές τις περιπτώσεις, τα μέλη της ομάδας ενημερώνουν τον/τη Συντονιστή/στρια ή/και ωθούν το παιδί να ζητήσει την υποστήριξη ενηλίκων, όπως οι εκπαιδευτικοί, οι γονείς ή/και οι εξειδικευμένοι φορείς του νομού (παρατίθενται στο τέλος). Η πλήρης πραγμάτωση του δυναμικού μίας ομάδας δεν επέρχεται με την εκπαίδευση, αλλά με την προοδευτική εμπλοκή των μελών της στη διαχείριση προβλημάτων, τη βούλησή τους να συμμετάσχουν ενεργά και την εποπτεία από τον/την εκπαιδευτικό, που, όπως αναφέρθηκε, είναι αναγκαία ώστε να παρέχεται ανατροφοδότηση ως προς τους χειρισμούς που προηγήθηκαν και να τίθενται νέοι στόχοι.

Τα μέλη της Ομάδας Φιλίας παρέχουν υποστήριξη ως μεμονωμένα άτομα, αλλά και συλλογικά, για προβλήματα που χρήζουν συστηματικής αντιμετώπισης. Συναντιούνται για να διαμορφώσουν σχέδια δράσης, με τη συμμετοχή του Συντονιστή εκπαιδευτικού και άλλων ειδικών που θα μπορούσαν να συνεισφέρουν. Μπορούν να παρεμβαίνουν αφότου αναλύσουν την κατάσταση και με την εποπτεία του Συντονιστή εκπαιδευτικού, εφόσον δεν πρόκειται για επείγουσα κατάσταση (λ.χ. ένα εν εξελίξει περιστατικό εκφοβισμού ή προβλήματα προσβασιμότητας):

- **Με δική τους πρωτοβουλία**, ρωτώντας αν μπορούν να βοηθήσουν, όταν βλέπουν ή πληροφορούνται ότι ένα παιδί αντιμετωπίζει δυσκολίες.
- **Κατόπιν αιτήματος** μαθητών που αντιμετωπίζουν δυσκολίες.

3. Η Σχολική Διαμεσολάβηση και η Κοινωνική Διαμεσολάβηση

Η Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων (peer mediation) ή Σχολική Διαμεσολάβηση (school-based mediation) ανήκει στα είδη της Κοινωνικής Διαμεσολάβησης. Αποσκοπεί στην αντιμετώπιση μαθητικών διαφωνιών ή συγκρούσεων στο σχολείο με μη τιμωρητικό τρόπο, αλλά και κατατείνει στην ενδυνάμωση των μαθητών, οι οποίοι ενθαρρύνονται να αναλάβουν πρωτοβουλίες κατά του εκφοβισμού ως Ομότιμοι Υποστηρικτές.

3.1. Η Κοινωνική Διαμεσολάβηση και η Αποκαταστατική ή Επανορθωτική Δικαιοσύνη

Η Κοινωνική Διαμεσολάβηση ως μέθοδος επίλυσης των συγκρούσεων είναι μία μακρόχρονη πρακτική που χάνεται στο βάθος των αιώνων και των απλών κοινωνιών. Η πρώτη μαρτυρία διαμεσολάβησης στον ευρωπαϊκό χώρο υπάρχει στα ομηρικά έπη, ενώ στη νεότερη παράδοσή μας τη βρίσκουμε στον θεσμό του «σασμού» στην Κρήτη, για να αποκατασταθούν οι σχέσεις μεταξύ των δύο πλευρών και να σταματήσει μία βεντέτα, ακόμη και αν έχει γίνει δίκη.

Ωστόσο η Κοινωνική Διαμεσολάβηση ως **αυστηρή και δομημένη διαδικασία** με στόχο την αποκατάσταση των σχέσεων μεταξύ των διαφωνούντων μερών, εντάσσεται στο πλαίσιο της **Αποκαταστατικής ή Επανορθωτικής Δικαιοσύνης** (Αρτινοπούλου, 2010:4). Η συγκεκριμένη μορφή δικαιοσύνης παρέχει μια ευκαιρία, εφόσον το επιθυμούν, στον θύτη και στο θύμα να αποκαταστήσουν τις σχέσεις τους και στον θύτη να αποκαταστήσει τη βλάβη που προκάλεσε στο θύμα. Άρα η Αποκαταστατική Δικαιοσύνη περισσότερο έχει ως σκοπό την υπεράσπιση των **δικαιωμάτων και των αναγκών του θύματος**.

Έτσι, όχι μόνο ο ύποπτος και ο κατηγορος, αλλά και το **θύμα** και η **κοινωνία** στο σύνολό της έχουν λόγο στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης.

Η ιδεολογική βάση της αποκαταστατικής δικαιοσύνης είναι ότι «η δικαιοσύνη απαιτεί πολύ περισσότερα από την επιβολή της τιμωρίας στον δράστη» (Αρτινοπούλου, 2010:10). Ο όρος «Αποκαταστατική Δικαιοσύνη» εισήχθη για πρώτη φορά το 1977 από τον Albert Eglash. Η φιλοσοφία όμως της Επανορθωτικής ή Αποκαταστατικής Δικαιοσύνης πηγάζει από το «Επανορθωτικό Δίκαιο» του Αριστοτέλη (Θάνος, 2017: 90).

3.2. Τι είναι και τι δεν είναι μία Διαμεσολάβηση

Δεν είναι Δίκη. «Η Διαμεσολάβηση είναι μία διαδικασία, στην οποία δύο ή περισσότερα μέρη που βρίσκονται σε αντιδικία βρίσκουν λύση στη διαφορά με τη βοήθεια ενός τρίτου προσώπου, το οποίο δεν έχει δικαστικές αρμοδιότητες και διευκολύνει τη μεταξύ τους επικοινωνία με τη χρήση κατάλληλων τεχνικών» (Θάνος, 2017: 70).

Δεν είναι Διαιτησία (Arbitration). Η Διαμεσολάβηση είναι συναινετική, ενώ η Διαιτησία δεν είναι. Στη Διαμεσολάβηση προσφεύγουν από κοινού οι δύο πλευρές, ενώ στη Διαιτησία έχει δικαίωμα να προσφύγει μόνο η μία πλευρά. Ο διαιτητής προτείνει λύση, ενώ ο Διαμεσολαβητής δεν προτείνει. Στη διαιτησία η απόφαση του διαιτητή είναι δεσμευτική για τα μέρη και απαιτείται η συμμόρφωση των μερών προς αυτήν, όπως θα γινόταν με μια δικαστική απόφαση, ενώ στη Διαμεσολάβηση η λύση της διαφοράς αποτελεί κοινή συναινέσει πρόταση των εμπλεκόμενων πλευρών. (Θάνος, 2017:73).

Δεν είναι Συμφιλίωση ή Συνδιαλλαγή (Conciliation). Στη συμφιλίωση ή «συμβιβαστική παρέμβαση» ένα ουδέτερο τρίτο πρόσωπο, συνήθως αυξημένου κύρους, ex officio επιχειρεί να υποδείξει τη δική του λύση στις εμπλεκόμενες πλευρές για την επίλυση της διαφοράς ή την επίτευξη συμβιβασμού» (Θάνος, 2017: 75).

Δεν είναι Διαπραγμάτευση (Negotiation). Στη διαπραγμάτευση η επίλυση της διαφοράς πραγματοποιείται χωρίς την παρουσία τρίτου προσώπου (Θάνος 2017, ό.π.).

3.3. Ορισμός και χαρακτηριστικά της Σχολικής Διαμεσολάβησης

«Ως Διαμεσολάβηση συνομηλίκων ορίζεται η διαδικασία ειρηνικής επίλυσης μιας σύγκρουσης, στο πλαίσιο της σχολικής ζωής, μεταξύ δύο ή περισσότερων διαφωνούντων μαθητών με τη βοήθεια ενός τρίτου και ουδέτερου μαθητή –του Διαμεσολαβητή– μέσα από μια δομημένη διαδικασία με σαφή όρια, ενεργητική συμμετοχή και άμεση επικοινωνία των μερών, και με σκοπό την εποικοδομητική επίλυση της διαφωνίας [...] που στοχεύει στο μέγιστο κέρδος και των δύο πλευρών» (Αρτινοπούλου, 2010: 60-61).

Οι Διαμεσολαβητές είναι **ουδέτεροι** και **αμερόληπτοι**: Δε λένε ποιος έχει δίκιο ή τι πρέπει να γίνει και δεν παίρνουν το μέρος καμίας πλευράς. Απλώς **διευκολύνουν** τον διάλογο μεταξύ των μερών, έτσι ώστε να φτάσουν σε μία αμοιβαία **αποδεκτή λύση**, την οποία υπόσχονται και οι δύο ότι θα **σεβαστούν** και θα **εφαρμόσουν**.

Η Σχολική Διαμεσολάβηση είναι μια διαδικασία:

- **εθελοντική**: τα μέρη είναι ελεύθερα να επιλέξουν τη Διαμεσολάβηση και να την εγκαταλείψουν ανά πάσα στιγμή.

- **εμπιστευτική:** τα μέρη, οι σχολικοί Διαμεσολαβητές και ο Συντονιστής δεν αποκαλύπτουν λεπτομέρειες της σύγκρουσης ή της λύσης/συμφωνίας, εκτός εάν θέλουν τα μέρη ή υπάρχει θέμα ασφάλειας (των μερών ή άλλων προσώπων).
- **δίκαιη:** μια διαδικασία, στην οποία όλοι οι εμπλεκόμενοι γίνονται **το ίδιο σεβαστοί**, ανεξάρτητα από τα διαφορετικά ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους.

«Η Διαμεσολάβηση συνομηλίκων στο σχολείο βασίζεται στη θεμελίωση της “φωνής του μαθητή”, προωθώντας αυτό που ονομάζεται “φωνή του παιδιού”, που υποστηρίζει ότι τα παιδιά ως κοινωνική κατηγορία δικαιούνται περισσότερα κοινωνικά, πολιτικά και οικονομικά δικαιώματα. Επομένως οι μαθητές πρέπει να έχουν το δικαίωμα να εμπλέκονται σε αποφάσεις που τους επηρεάζουν». Εξάλλου αυτό προβλέπεται και στη Διεθνή Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, η οποία, στο άρθρο 12, προβλέπει το δικαίωμα της ελεύθερης έκφρασης της γνώμης του παιδιού, όταν λαμβάνονται αποφάσεις για θέματα που το αφορούν.¹

Επίσης βασίζεται στις αρχές της ανθρωπιστικής ψυχολογίας (ενσυναίσθηση, άνευ όρων αποδοχή, γνησιότητα) που βρίσκουν εφαρμογή στο πλαίσιο της Διαμεσολάβησης Ομοτίμων (Αρτινοπούλου, 2010: 41, 86).

3.4. Στόχοι ενός Προγράμματος Σχολικής Διαμεσολάβησης

Ένα Πρόγραμμα Διαμεσολάβησης έχει τους παρακάτω στόχους:

- Να μειωθούν βίαιες και αντικοινωνικές συμπεριφορές στο σχολείο.
- Να επανορθώνονται οι φιλικές σχέσεις αντί να διαλύονται.
- Να μειωθούν οι ποινές και κυρίως οι αποβολές και οι αλλαγές σχολικού περιβάλλοντος.
- Οι εκπαιδευτικοί να επικεντρώνονται στον παιδαγωγικό και εκπαιδευτικό τους ρόλο, απελευθερωμένοι από τον ρόλο «του αστυνόμου» ή του «δικαστή».
- Να δημιουργηθεί ένα ασφαλές πλαίσιο για τους μαθητές, μέσα στο οποίο θα λύνουν μόνοι τους δημιουργικά και εποικοδομητικά τις διαφορές τους.
- Να ενισχυθούν η ισοτιμία και η ατομικότητα.
- Να μειωθεί η σχολική διαρροή εξαιτίας της «αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος» ως ποινής σε μαθητές με επιθετική συμπεριφορά. Αυτά τα παιδιά πολλές φορές δε γίνονται αποδεκτά στο καινούριο περιβάλλον, επαναλαμβάνουν τις ίδιες συμπεριφορές και διακόπτουν τη φοίτηση.
- Να βελτιωθεί η καθημερινή ζωή όλων στο σχολείο.

1. Στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα αναφερόμαστε αναλυτικά στην αντίστοιχη Συνάντηση της 1ης Ενότητας που ακολουθεί. Η Συνάντηση βρίσκεται στο Έντυπο αρ. 25.

3.5. Προβλήματα που αντιμετωπίζονται με τη Διαμεσολάβηση Συνομηλίκων

Με τη Διαμεσολάβηση μπορεί να αντιμετωπιστεί ένα ευρύ φάσμα καθημερινών προβλημάτων μεταξύ μαθητών, που έχουν ως αποτέλεσμα την πρόκληση θυμού, ανασφάλειας, δυσφορίας, παράπονου ή θλίψης και επηρεάζουν αρνητικά τις σχέσεις, καθώς και τη μαθησιακή διαδικασία, τα οποία όμως αντιμετωπίζονται με κατάλληλους παιδαγωγικούς χειρισμούς.

- Συγκρούσεις μεταξύ φίλων/συμμαθητών/ομάδων: Κυρίως χαμηλής ή μέτριας έντασης «καθημερινές» συγκρούσεις.
- Μικρά προβλήματα μεταξύ μαθητών, που θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε συγκρούσεις. Η Διαμεσολάβηση μπορεί να έχει όχι μόνο επανορθωτικό, αλλά και προληπτικό χαρακτήρα.
- Συγκρούσεις που οφείλονται σε έλλειψη ανεκτικότητας απέναντι στο «διαφορετικό» (ως προς τη φυλή, την καταγωγή, τη θρησκεία, τον σεξουαλικό προσανατολισμό, την εμφάνιση ή τη σωματική διάπλαση κ.λπ.).
- Συμπεριφορές, που, αν συνεχιστούν και κλιμακωθούν, θα μπορούσαν να εξελιχθούν σε bullying.
- Ακόμη και κάποιες μορφές ηλεκτρονικού εκφοβισμού, «αντισταθμίζοντας την ανεπάρκεια του ελέγχου και τις ανισότητες δυνάμεων που υφίστανται, όταν η αλληλεπίδραση των ατόμων γίνεται σε ηλεκτρονικό περιβάλλον» (Αρτινοπούλου 2010: 55).
- Σωματική ή λεκτική βία.
- Παρανοήσεις, κουτσομπολιά, φήμες.
- Περιθωριοποίηση.
- Βανδαλισμός.

Είναι κοινά αποδεκτό ότι οι Ομότιμοι Διαμεσολαβητές δεν ασχολούνται με: οικογενειακά ζητήματα, ναρκωτικά, κακοποίηση, σοβαρές σωματικές βλάβες, bullying σοβαρής έντασης, οπλοκατοχή και άλλες αξιόποινες πράξεις που ποινικοποιούνται με βάση τον νόμο. Όταν φυσικά μιλάμε για απλές πράξεις μεταξύ των μαθητών, όπως σπρωξίματα, πειράγματα, καβγάδες και γενικά πράξεις που μπορούν οι Διαμεσολαβητές των ομηλίκων να διαχειριστούν, είναι απαραίτητο να εξαντληθούν όλα τα στάδια της σχολικής Διαμεσολάβησης για την επίλυσή τους και όχι ασφαλώς τα περιστατικά αυτά να καταγγέλλονται ευθύς αμέσως στην Εισαγγελία Ανηλίκων.

3.6. Αρμοδιότητες Ομότιμων Διαμεσολαβητών

Οι Διαμεσολαβητές είναι μαθητές ειδικά εκπαιδευμένοι για να βοηθούν τους συμμαθητές τους να επικοινωνούν άμεσα και να επιλύουν μόνοι τους τις συγκρούσεις τους με τρόπο ώστε να βγαίνουν και οι δύο κερδισμένοι.

Οι Διαμεσολαβητές έχουν τις παρακάτω αρμοδιότητες:

1. Εντοπίζουν συγκρούσεις (ακόμη και πριν εκδηλωθούν ανοιχτά) και προτείνουν στον Συντονιστή την παραπομπή των διαφωνούντων σε Διαμεσολάβηση.
2. Προτρέπουν τους συμμαθητές τους να πηγαίνουν σε Διαμεσολάβηση, όταν έχουν πρόβλημα.²
3. Ενημερώνουν τους συμμαθητές τους για τη διαδικασία της Διαμεσολάβησης.
4. Καθοδηγούν τη διαδικασία της Διαμεσολάβησης.
5. Παρακολουθούν την εφαρμογή της συμφωνίας.

2. Τα 1 και 2 μπορούν να τα αναλάβουν και οι Φίλοι της Αυλής.

4. Χαρακτηριστικά των Ομότιμων Υποστηρικτών (Φίλων και/ή Διαμεσολαβητών)

Ένας Ομότιμος Υποστηρικτής, είτε είναι Φίλος είτε Διαμεσολαβητής, είναι σημαντικό, μετά και την εκπαίδευση, να:

- Έχει ενσυναίσθηση: Μπορεί να καταλάβει πώς αισθάνεται ο άλλος και σέβεται τα συναισθήματά του.
- Είναι καλός (ενεργός) ακροατής: Όταν του μιλάει ο άλλος, ξεχνάει τα πάντα εκείνη τη στιγμή και αφοσιώνεται σε αυτό που ακούει χωρίς να κρίνει ή να συμβουλεύει.
- Είναι εκέμυθος.
- Νοιάζεται για τους άλλους και είναι πάντα πρόθυμος να προσφέρει τις υπηρεσίες του, μέσα στο πλαίσιο πάντα του ρόλου του ως Ομότιμου Υποστηρικτή.
- Είναι σίγουρος για τον εαυτό του και ταυτόχρονα σεμνός, απλός, φιλικός και ευγενικός.
- Εμπνέει εμπιστοσύνη, αίσθημα ασφάλειας και σεβασμό.
- Τρέφει έναν βαθύ και ουσιαστικό σεβασμό για κάθε συμμαθητή του ανεξαιρέτως και ανεξάρτητα από τα όποια χαρακτηριστικά του, όσον αφορά τις επιδόσεις ή τη συμπεριφορά.
- Γνωρίζει τα όριά του: Όταν κάτι είναι πάνω από τις δυνάμεις του ή δεν εμπίπτει στις αρμοδιότητές του, το αναφέρει στον Συντονιστή.
- Είναι ένα πρόσωπο που έχει την αποδοχή των συμμαθητών του. Ιδανικά, έχει τα χαρακτηριστικά του φυσικού «ηγέτη», χωρίς αυτό να σημαίνει ότι έχει την εντύπωση πως είναι ανώτερος από τους άλλους ή ότι έχει κάποια εξουσία, που θα του επέτρεπε να λειτουργεί προς ίδιον όφελος. Αξίζει πάντως να σημειωθεί ότι και ένα «χαμηλού προφίλ» ή συνεσταλμένο παιδί μπορεί να εμπνεύσει εμπιστοσύνη στους συμμαθητές του, άρα να ασκήσει αποτελεσματικά τον ρόλο του Υποστηρικτή.

Βέβαια, πολύ λίγα παιδιά διαθέτουν εξ αρχής τα παραπάνω χαρακτηριστικά. Αυτά όμως καλλιεργούνται με τη συμμετοχή στην εκπαίδευση της ομάδας, στην οποία ο Συντονιστής λειτουργεί ως πρότυπο ήθους και συμπεριφοράς και είναι αυτός που εισάγει την κουλτούρα της ομάδας.

Η πλήρης όμως πραγμάτωση του δυναμικού των Φίλων της Αυλής και Διαμεσολαβητών δεν επέρχεται μόνο με την εκπαίδευση, αλλά και με την προοδευτική

εμπλοκή των μελών της στη διαχείριση προβλημάτων, τη βούλησή τους να συμμετάσχουν ενεργά και την εποπτεία από τον εκπαιδευτικό, που είναι αναγκαία ώστε να παρέχεται ανατροφοδότηση ως προς τους χειρισμούς που προηγήθηκαν και να τίθενται νέοι στόχοι.

Χαρακτηριστικά Ομότιμων Διαμεσολαβητών, ειδικότερα

Επειδή ο ρόλος του Διαμεσολαβητή είναι πιο απαιτητικός, εκτός από τα παραπάνω, πρέπει να διαθέτει και κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά που χρειάζεται να αξιοποιήσει κατά τη διάρκεια της διαμεσολαβητικής συνάντησης.

Ένας Διαμεσολαβητής σε μία διαφωνία θα πρέπει να:

- **Είναι ουδέτερος:** Δεν παίρνει το μέρος καμίας πλευράς. Αν έστω και ο ένας Διαμεσολαβητής παίρνει το μέρος της μίας πλευράς ή δείχνει τη συμπάθειά του ακόμη και έμμεσα, αυτό θα προκαλέσει θυμό στην άλλη πλευρά και είναι βέβαιο ότι η Διαμεσολάβηση θα αποτύχει.
- **Είναι υποστηρικτικός:** Θέλει να βοηθήσει τα μέρη να επιλύσουν τη διαφωνία τους. Τα φροντίζει και παράλληλα εξασφαλίζει ότι τηρούνται οι κανόνες και η διαδικασία γίνεται σεβαστή.
- **Είναι ήρεμος:** Με την ήρεμη και ουδέτερη στάση του ηρεμεί τους άλλους και μάλιστα διατηρεί την ψυχραιμία του, ό,τι και να συμβεί. Αν δεν μπορεί να ελέγξει τη διαδικασία σε μία Διαμεσολάβηση, διακόπτει τη Συνεδρία και το αναφέρει στον Συντονιστή. Τα δύο τελευταία αφορούν και τους Φίλους της Αυλής.